

FILOZOFIA ANTYCZNA

Grecja jest nazywana **ojczyzną filozofii**. Grecy pragnęli całościowo poznać rzeczywistość i określić miejsce, jakie zajmuje w niej człowiek. Cechowała ich odwaga oraz dociekliwość. Nie lękali się wyruszać w nieznane i osiedlać na nowych terenach (kolonizowali wybrzeże Morza Śródziemnego i Morza Czarnego). Nie obawiali się również podawać w wątpliwość dotychczasowego porządku świata. Także demokracja, która zapewniała obywatelom wpływ na kształtowanie ich sposobu życia, sprzyjała rozwojowi niezależnej myśli.

► SOKRATES – PRAWDZIWA WIEDZA POCHODZI Z WĄTPIENIA

Filozofia Sokratesa

główne założenia

- Prawdziwą mądrość człowiek może odnaleźć tylko w sobie samym.
- To, co powszechnie uchodzi za wiedzę, często jest pozbawione wartości.
- Mądry człowiek zawsze wybiera to, co sprawiedliwe i dobre.

Ważnego przełomu w filozofii greckiej dokonał **Sokrates**, żyjący w Atenach w V w. p.n.e. Wcześniej greccy filozofowie zajmowali się przede wszystkim światem natury. Nurtowały ich pytania o to, z czego jest zbudowany, według jakich zasad funkcjonuje itp. W niewielkim stopniu interesowali się człowiekiem i życiem społecznym. Natomiast Sokrates **w centrum swoich rozważań umieścił człowieka**. Zadał sobie pytanie o cel i sens ludzkiego życia. Doszedł do wniosku, że większość ludzi błędzi, gdyż uznaje za wiedzę to, co powszechnie za nią uchodzi, a co w rzeczywistości jest pozbawione wartości. **Jego słynne powiedzenie: wiem, że nic nie wiem, oznacza, że człowiek poprzez pytania, dociekania, refleksje jest istotą stale zmierzającą do prawdy, poszukującą wiedzy.**

Zdaniem Sokratesa prawdziwą mądrość człowiek może odnaleźć tylko w sobie samym. Dlatego kiedy filozof rozmawiał z ludźmi, nigdy ich nie pouczał. Zadawał rozmówcy pytania, aby wydobyć z niego nieuświadomioną wiedzę, lub zbijał jego argumenty, aby przekonać go do swoich racji. Odpowiadając na pytania filozofa, rozmówca sam mozolnie dochodził do prawdy. Sokrates uważał, że ktoś, kto jest mądry, nie może czynić zła i zawsze wybiera to, co jest sprawiedliwe, dobre i piękne – **filozof utożsamiał cnotę¹ (etyczną doskonałość) z mądrością.**

► PLATON – ŚWIAT JEST JEDYNNIE ODBICIEM IDEI

Filozofia Platona

główne założenia

- Rzeczywistość ziemską jest jedynie odbiciem świata idei (idealizm).
- Człowiek postępuje źle z powodu niewiedzy.
- Rozum kieruje myśli i uczucia ku absolutnemu dobru i pięknu.
- Prawda, dobro i piękno to najważniejsze wartości.

Najwybitniejszym uczniem Sokratesa był **Platon**. Doszedł do wniosku, że przyczyną niedoskonałości świata jest błędne przeświadczenie człowieka, że świat, który postrzegamy, jest prawdziwy. **Zdaniem Platona rzeczywistość to złudzenie. Świat postrzegany zmysłami jest jedynie odbiciem – istniejącego naprawdę – świata idei. Idee to niezmiennie i doskonałe prawdy wszystkich rzeczy, które jednak w miarę oddalania się od swojego wzorca stają się coraz gorsze.** Platon uważał, że wszyscy rodzą się z pewną wiedzą o rzeczywistości idealnej. Tę wiedzę można znaleźć w ludzkiej duszy, która dawniej przebywała w świecie idei. Jeśli wnikiemy rozumowo w swoją duszę, możemy przypomnieć sobie ukryte tam prawdy. Filozof sądził, że człowiek postępuje źle tylko z powodu niewiedzy. **Ludzie mądrzy są jednocześnie dobrzy i sprawiedliwi. Człowiek powinien słuchać rozumu, którego zadaniem jest kierowanie myśli ku dobru i pięknu. Platon uważał, że prawda, dobro i piękno (triada platońska) to trzy najważniejsze wartości, będące podstawą wszystkich innych.**

► ARYSTOTELES – POCZĄTEK MYŚLENIA NAUKOWEGO

Filozofia Arystotelesa

główne założenia

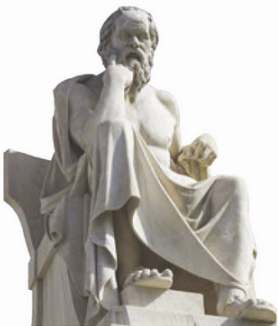
- Podstawą sądów o rzeczywistości są obserwacje zmysłowe i dociekania naszego umysłu.
- Należy obserwować rzeczywistość i na tej podstawie wyciągać wnioski.
- Człowiek powinien się kierować zasadą złotego środka.

Arystoteles — w przeciwieństwie do swego mistrza Platona — **twierdził, że człowiek może poznać prawa i zasady rządzące światem na podstawie wniosków z doświadczeń**. Taki rodzaj wiedzy jest – według Arystotelesa – najwyższym rodzajem poznania i podstawą naukowego myślenia o świecie i człowieku. Te założenia były dla filozofa punktem wyjścia do całościowego opisu rzeczywistości. Arystoteles interesował się różnorodnymi zagadnieniami i wieloma dziedzinami wiedzy. Stworzył m.in. pierwszą klasyfikację gatunków roślin i zwierząt, badał procesy geologiczne, a także zastanawiał się nad tym, jak działa pamięć. Pozostawił dzieła z zakresu m.in. matematyki, logiki, medycyny, psychologii, poetyki, retoryki. Wiele uwagi poświęcił też zagadnieniom etycznym. **Uważał, że dla człowieka najważniejsze jest osiągnięcie szczęścia. Człowiek dobry i sprawiedliwy powinien się kierować zasadą złotego środka, tzn. odrzucać skrajności i wybierać to, co pośrednie.** Tak więc złe są np. zarówno brawura, jak i tchórzostwo, natomiast właściwą

postawą jest odwaga. Aby osiągnąć szczęście, powinniśmy również żyć w harmonii z innymi, umiarkowanie korzystać z przyjemności życiowych oraz doskonalić się intelektualnie.

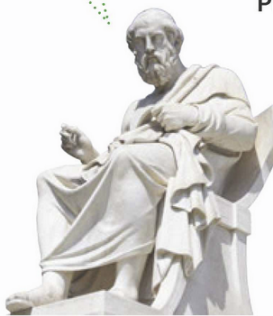
Wiem, że nic nie wiem.

Sokrates

Myśleć to, co prawdziwe, czuć to, co piękne, i kochać to, co dobre – w tym cel rozumnego życia.

Platon

Wszyscy ludzie mogliby się zgodzić, że mądrość powstaje z wiedzy i z poszukiwania rzeczy, które filozofia umożliwia nam objąć; a więc powinniśmy bez wahania zająć się filozofią.

Arystoteles

► EPIKUREIZM I HEDONIZM

Epikureizm – swoją nazwę zawdzięcza **Epikurovi**. Filozof ten uważał, że **naturalną potrzebą i celem życia człowieka jest osiągnięcie szczęścia, którego źródłem jest przyjemność**. Epikur potępiał jednak tych, którzy utożsamiali przyjemność z rozkoszami zmysłowymi. **Uważał, że prawdziwą przyjemność czerpie się z dobrego, szlachetnego postępowania, a odczuwanie radości wynika z cnotliwego życia i umiarkowania**. Przyjemnością jest już nawet sam brak cierpień fizycznych i niepokojów duszy. Epikur dowodził, że dręczący nas strach przed śmiercią nie ma sensu, ponieważ w istocie ona nas nie dotyczy – „gdy my istniejemy, śmierć jest nieobecna, a gdy tylko śmierć się pojawi, wtedy nas już nie ma”. Do epikureizmu nawiązuje hasło *carpe diem* [karpe dijem] (**'chwytaj dzień'**) rzymskiego poety Horacego.

Epikureizm często bywa mylony z **hedonizmem**, czyli doktryną etyczną lub związaną z nią postawą życiową, w których najwyższym dobrem i celem życia człowieka są przyjemności.

► STOICYZM

Stoicyzm – jego twórcą był **Zenon z Kition**. Twierdził on, że cały świat jest przenikany i ożywiany przez boskie tchnienie, które działa celowo i rozumnie. Ta kosmiczna siła jest źródłem życia i harmonii natury, a także kształtuje człowieka. Aby żyć w zgodzie z nią, należy przyjmować wszystko z niezmałym spokojem i kierować się wyłącznie rozumem. Stoicy twierdzili, że aby być naprawdę szczęśliwym i czynić dobro, należy żyć zgodnie z cnotą. Oznacza to, że trzeba przestrzegać naturalnego porządku, znać swoje miejsce w świecie i wewnętrznie pogodzić się z takim stanem rzeczy. Nie należy mieć wygórowanych ambicji i szukać w życiu wyjątkowych podniet. Trzeba natomiast spokojnie i solidnie wykonywać swoje obowiązki rodzinne, społeczne i zawodowe.

► SCEPTYCYZM I CYNIZM

Sceptycyzm – za twórcę jest uznawany Pyrron z Elidy. Zwolennicy tego nurtu filozoficznego byli przekonani, że ponieważ nie wiemy, jaka naprawdę jest rzeczywistość, to powinniśmy powstrzymać się od wydawania o niej sądów, co sprawi, że uzyskamy wewnętrzny spokój. Jednak ze względów praktycznych warto postępować zgodnie z rozsądkiem, podporządkowywać się obyczajom oraz prawom panującym w danej społeczności.

Cynizm – filozofia cyników (a także postawa życiowa polegająca na odrzuceniu norm społecznych) podważała ogólnie przyjęte zwyczaje, nie uznawała instytucji społecznych, czym m.in. wywoływała zgorszenie opinii publicznej; cynicy głosili, by mówić, co się myśli, każdemu człowiekowi – bez względu na jego pozycję społeczną.

Po przeczytaniu

1. Scharakteryzuj krótko, własnymi słowami, poglądy Sokratesa.
- R** 2. Wyszukaj w źródłach informacje na temat śmierci Sokratesa. Dlaczego Ateńczycy uważali, że jego poglądy są szkodliwe dla funkcjonowania polis?
3. Opisz główną różnicę między filozofią Platona a filozofią Arystotelesa.
4. Wyjaśnij, co łączy poglądy Arystotelesa z filozofią stoików.
5. Jak należy rozumieć sens zalecenia *carpe diem* w duchu filozofii epikurejskiej?

-
- ❖ Jedną z najważniejszych idei kształtujących życie starożytnych Greków była **kalokagatia** (gr. *kalos kai agathos* 'piękny i dobry'), czyli przekonanie, że człowiek powinien łączyć w sobie piękno duchowe i cielesne. Dlatego też w wychowaniu młodzieży duży nacisk kładziono na kształcenie muzyczne i literackie, ale także ćwiczenia sportowe, pielęgnację ciała i dbałość o tężyznę fizyczną.
 - ❖ Starożytni Grecy nie tracili żadnej okazji, by ćwiczyć zręczność ciała i bystrość umysłu – robili to nawet wtedy, gdy spotykali się nocą ze znajomymi przy winie. Te całonocne biesiady to **sympozjony**. Podczas tych spotkań mężczyźni rywalizowali ze sobą w najrozmaitszych zabawach zręcznościowych i konkursach. Przede wszystkim jednak bawili się poetyckimi improwizacjami na temat zadany przez wybranego „władcę sympozjonu”. Ucztujący wypowiadali się kolejno – recytowali własne wiersze lub przytaczali utwory klasyków, a cała sztuka polegała na tym, by zręcznie i dowcipnie nawiązać do słów poprzednika.